

Варіанти імен у західнополіських фразеологізмах

У статті проаналізовані варіанти власних особових імен, що вжиті у фразеологізмах Західного Полісся. Проведено паралелі між значеннями першооснов імен та їхніми значеннями у таких стійких висловах.

Ключові слова: фразеологізми, особові імена, Полісся, фольклор, антропоніми.

В статтє проанализированы варианты собственных личных имен, принятых в фразеологизмах Западного Полесья. Проведены параллели между значениями первооснов имен и их значениями в таких устойчивых выражениях.

Ключевые слова: фразеологизмы, личные имена, Полесья, фольклор, антропонимы.

The paper analyzed the options of their own personal names taken in phraseology Western Polesie. A parallel between the values of the primary sources of names and their values in such stable expressions.

Keywords: phraseological units, personal names, Woodlands, folklore, anthroponomy.

Особові імена – найстаріший клас антропонімів серед онімів, у якому впродовж невеликого часового відрізка можуть відбуватися як якісні, так і кількісні зміни. Вивчаючи варіанти власних особових імен, ономасти досліджують писемні пам'ятки різних епох, записи цінителів мови, а також сучасні фіксації з усіх українських регіонів. Джерелами для історичних студій стають не тільки історичні пам'ятки, а й фольклорні тексти і народні вислови, стійкі словосполучення, літературні твори.

У статті робимо спробу виявити та проаналізувати варіанти імен у фразеологізмах Західного Полісся, провівши паралель між значеннями запозичених власних імен та їхніми значеннями, що вони набули у стійких висловах. Джерельною базою стали видання Г. Аркушина "Сказав, як два зв'язав" [1] та словник фразеологізмів З. Мацюк [2], де було виявлено 22 повних офіційних імені та 38 варіантів, серед яких чоловічих імен 33, жіночих – 27.

Так, у стійких словосполученнях двічі вжито офіційні імена Василь (2, с. 74, 78), Демід (1, с. 87), Марко (2 с. 128, 400), Панас (1. с. 69, 390), а також варіант Гриць (2, с. 48, 359), пор.: Василева дріпо 'про жінку легкої поведінки', хитра як Панасова гуска 'про хитру людину', бігати як Марко в пеклі 'швидка хода', Марко святає 'спати хочеться', тиць – бабин Гриць 'недоречно сказане', без Гриця й вода не освятиться 'надмірна, нав'язлива присутність', збудіти Деміда 'упасти, зачепившись за щонебудь' та ін.

Крім цього, виявлено чоловічі варіанти імен, вжиті декілька разів:

1. Андрій > Андрушка (2, с. 25), Андруш (2, с.

26), Андрешко (2, с. 418), Андруха (2, с. 455).

2. Іван > Івасько (2, с. 92), Ванька (2, с. 41).

3. Степан > Стецько (2, с. 260), Стець (2, с. 279), Стьопка (2, с. 404).

Лише по одному разу зафіксовані такі повні імена: Артем (2, с. 146), Іван, Йван (1, с. 120; 2, с. 153), Йосип (2, с. 428), Левон (2, с. 464), Максим (2, с. 309), Марко (2, с. 400), Микита (2, с. 390), Миколай (1, с. 110), Пантелеймон (2, с. 428), Роман (2, с. 365), Харетин (2, с. 49), Хома (2, с. 365), Юрій (1, с. 133): піти до Артема огірки стерегти 'померти', а руські Йван скрузь свого носа всадит 'керівний діяч колишнього СРСР', нехай святий Йосип на добре переносить 'погані сни', як Хома лісу плете 'обманювати', ходить як Максим з Настєю 'молода пара, яка довгий час зустрічається', дохпився до води як Харетин до паренини 'про спрагу'.

Рідкісними у фразеологізмах виявилися варіанти імен: Альоша (2, с. 25), Климчика (2, с. 464), Омелько (2, с. 251), Савушка (1, с. 76), Хвесь (2, с. 273): Альоша з водокачки 'про нерозумного чоловіка', піти до Климчика 'померти', як в Омелька 'неохайність у будинку', ой ти Савушка 'про сварливого', язикатий Хвесь 'чоловік пліткар'.

Фіксовані чоловічі варіанти імен утворені за допомогою усічення із суфіксацією:

-к-а: Ванька, Стьопка;

-к-о: Івасько, Стецько.

У варіанті Савушка, суфікс -ушк-а доданий до повного імені.

Порівняйте використання формантів, що додані до усічених варіантів імен, які без цих суфіксів самостійно не вживані:

-ешк-о: Андрешко < Андрій;

-к-о: Омелько < Омелян;

-сь: Івась < Іван, Хвесь < Федір;

-уш: Андруш < Андрій;

-ушк-а/юшк-а: Андрушка;

-ць: Стець < Степан, Гриць < Григорій.

Серед жіночих імен виявлено одне повне ім'я – Федора, вживане двічі (2, с. 313): з перебору на Федору та з того перебору вибрати Федору 'хлопець, який з великої кількості дівчат не добрав достойної'.

По декілька разів ужиті такі жіночі варіанти імен:

1. Галя (2, с. 31, 249): місить Галя тісто – мука на заборі 'неохайна дівчина/жінка'.

2. Лікера та Лікьора (2, с. 252, 352): як баба Лікьора 'про неохайно вдягну, брудну жінку/дівчину'.

3. Хвеська (2, с. 273), Феся (2, с. 349), Феська (2, с. 352, 360): язик як у язикатої Хвеськи 'про жінку, яка не вмє зберігати таємниць', баба Феся 'про балакучу жінку, базіку'.

4. Настя (1, с. 107; 2, с. 309, 404): швидка Настя

‘понос’, як швидка Настя ‘швидкість у русі’.

Поодинокими офіційними жіночими іменами є: Варвара (2, с. 353), Єва (2, с. 374), Гуляна (1, с. 80); поодинокі варіанти: Ганя (1, с. 114), Ганька (1, с. 76), Голька (1, с. 110), Женька (2, с. 84), Катя (2, с. 98), Маруська (1, с. 76), Малаха (2, с. 385), Марися (2, с. 374), Меланя (2, с. 375), Мокреня (1, с. 106), Мобька (1, с. 76), Одарочка (2, с. 153), Пестина (2, с. 157), Пріська (2, с. 250), Улянка (2, с. 210), Хівря (2, с. 245): йак в Гул’яни на вис’іл’і ‘вистачає рівно стільки, скільки потрібно’ Женька Пестина ‘про жінку-п’яницю’, дурнувата Катя журавицька ‘про нерозумну жінку’, скромняга як Меланя ‘про сором’язливу дівчину’, піти як Пестина по муку ‘піти і довго не повертатися, у нашої Пріської вся срака в тісті ‘про неохайну жінку’.

Ці варіанти утворені за допомогою усічення: Пестина < Лепестина, Хівря < Февронія, Настя < Анастасія, Меланя < Меланія, Лікєра та Лікєора < Гликерія, Катя < Катерина, Галя < Галина. Інші імена утворені за допомогою усічення та з додаванням суфіксів:

-к-а: Голька, Ганька, Женька, Маруська, Мобька, Пріська < Єфросинія, Хвеська < Хвєся < Феодосія;

-очк-а: Одарочка < Дарина;

-ис-я: Марися < Марія;

-х-а: Малаха < Меланія.

Вживані у фразеологізмах усічені варіанти імен часто асоціюються із негативними вчинками або поведінкою людей. Так, наприклад, вислів Альоша з водокачки (2, с. 25) іменує нерозумного хлопця, бридкий як Стець (2, с. 279) – негарного парубка, а баба Феся (2, с. 349) або язика Хвеська (2, с. 352) – це жінка-пліткарка.

Проводячи паралель між значенням офіційного імені, яке воно мало у мові-джерелі (за словником

І. І. Трійняка [4]) та значенням, яке набуло у фразеологізмі, виявлено тільки одне ім’я, де ці значення негативною конотацією: Омельян з латинської означає ‘змагальник, ревнивий, заздрисний’ і фразеологізм як в Омелька ‘про неохайного господаря’ (2, с. 251).

Інші варіанти імен негативну конотацію набули вже у стійкому словосполученні. Зазначимо, що такі асоціації у народних висловах з ужитим тим чи тим ім’ям напряму залежать від конкретного жителя населеного пункту, з його переважно негативними рисами характеру та способом життя, зрідка таке значення фразеологізму співпадає зі значенням особового імені, що воно мало у грецькій чи латинській мові. Іноді таку особу знали жителі не тільки того села, а й сусідніх населених пунктів. Сам вислів ще довго “живе” і після смерті носія.

Отже, нами виявлено та проаналізовано 59 особових імен та їхніх варіантів у фразеологізмах, які і зараз уживані серед жителів Волинського Полісся, див. “Атлас власних особових імен жителів Волинського Полісся” [3].

Література:

1. Аркушин Г. Сказав, як два зв’язав. Народні вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині / Григорій Аркушин. – Люблін; Луцьк: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2003. – 177 с.

2. Мацюк З. Що слівце, то нове слівце: слов. фразеологізмів Західного Полісся / Зоряна Мацюк. – Луцьк: Вежа-Друк, 2013. – 476 с.

3. Нестерчук О. Атлас власних особових імен жителів Волинського Полісся / Оксана Нестерчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2014. – 132 с.

4. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К.: Довіра, 2005. – 508 с.

УДК 811.161.2’282.2’373:392.5(477)

Абрамова Ю.

Корона у весільній обрядовості прибужців

У статті розглянуто особливості весільного обряду читання корони, що характерний лише для прибузьких та деяких підляських сіл; досліджено специфіку цього феномена та встановлено ареали його побутування. Це дозволило систематизувати весільну лексику на основі конкретного аналізу текстового матеріалу весільної корони.

Ключові слова: прибузькі говірки, корона, вінець, читання корони, старший сват, молодий, княгиня.

Ю. Абрамова. Корона в свадебной обрядности жителей прибужских сел

В статье рассмотрены особенности свадебного обряда чтения короны, который является характерным явлением лишь для прибужских и некоторых подляшских сел; исследована специфика этого феномена и установлено ареалы его бытования. Это позволило систематизировать

свадебное лексику на основе конкретного анализа текстового материала свадебной короны.

Ключевые слова: прибужские говора, корона, венец, чтения короны, старший сват, молодой, княгиня.

Julia Abramova. «Korona» in wedding ceremonies of the villages of Prybuzhia.

The article is about the peculiarities of the wedding ceremony of «korona» reading, which is typical only of the villages of Prybuzhia and Pidlyansk; the characteristic features of the phenomenon were researched and the territory of its expansion was marked. This resulted in the systematization of the wedding vocabulary on the grounds of the concrete analysis of the text of «korona».

Keywords: Prybuzhia dialects, «korona», crown, «korona» reading, senior Matchmaker, bridegroom, princess

© Абрамова Ю., 2014